

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Токаренко О.І., Швачко В.А.

Бердянський державний педагогічний університет

Досліджено підходи до оцінювання та забезпечення ефективності організацій. Розроблено підхід до оцінювання ефективності організацій на основі гіпотези про наявність взаємозв'язку розміру підприємства, обсягу його конкурентних переваг та ефективності. На прикладі санаторно-курортних підприємств доведено наявність стійкої тенденції до скорочення розмірів бізнесу, що супроводжується зростанням ефективності та є проявом гнучкості організації даної сфери. Одним із ключових завдань в процесі управління, орієнтованого на досягнення організаційної ефективності, є визначення оптимального обсягу бізнесу, який дозволить підвищувати ефективність діяльності та бути конкурентоздатним.

Ключові слова: організаційна ефективність, обсяг бізнесу, конкурентоздатність, конкурентні переваги, санаторно-курортні підприємства.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення ефективності організацій сьогодні набуває все більшого практичного значення, у тому числі у санаторно-курортній сфері, де актуальним є розв'язання таких управлінських задач, як залучення інвесторів, розширення існуючих та вихід на нові ринки збуту, розвиток конкурентних відносин тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні підходи до визначення та оцінювання ефективності діяльності підприємства окреслюють поліаспектність та складність цього поняття, дослідженню якого присвячені численні праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Істотний внесок у розвиток теорії та практики оцінки ефективності виробництва й діяльності на рівнях народного господарства і підприємства зробили Р. Каплан, Дж. Мурін, Д. Нортон, О.І. Амоша, С.Ф. Покропивний, М.О. Кизим та інші вчені, чий праці присвячені, зокрема, узагальненню теоретичних та науково-практичних підходів до оцінювання ефективності діяльності сучасного підприємства. Так, Аткінсон Ентони А., Банкер Раджив Д., Каплан Роберт С., Янг Марк С. в роботі [4, с. 100] ефективну діяльність визначають як діяльність, що не споживає надлишкових ресурсів, а оцінювання даного показника пропонується здійснювати шляхом проведення бенчмаркінгу, який полягає у порівнюванні виконання досліджуваної діяльності з результатами конкурентів.

Обсяг даного поняття розкривається через зміст таких термінів, як «результативність» (effectiveness), що визначається як характеристика процесу щодо здатності досягати поставлених цілей, та «ефективність» (efficiency) – характеристика процесу щодо його здатності створювати будь-що за використання якомога найменшого обсягу ресурсу, а також «ефект», який представляється як віддалений результат, цінність, яку клієнт приписує продукту чи послугі [4, с. 87, 88].

У роботі Брендона Ч., Ральфа Д. [5, с. 438, 439] ефективністю (effectiveness) називається здатність організації досягати поставлених цілей шляхом набуття власного досвіду та швидкого, адекватного адаптування до змін у зовнішньому середовищі, яке є передумовою, фактором формування доходів та прибутку. Оцінювання ефективності в даному випадку має відбуватися на трьох рівнях – на рівні технічної ефективності, коли підприємство впроваджує в практику діяльності нову технічну систему; на рівні функціональної ефективності, коли підприємство налаштувало виконання певної нової функції; на рівні економічної (глобальної, системної) ефективності, коли підприємство, в результаті

системних перетворень, досягло зростання та виконання цільових фінансово-економічних показників.

«Efficiency», за версією авторів [5, с. 439], – це економічність, тобто здатність організації максимізувати віддачу на одиницю ресурсу (наприклад, обсяг прибутку на одного співробітника).

Дудукало Г.О. пропонує оцінювати ефективність управління діяльністю підприємства за показниками рентабельності продажів, активів, основного капіталу, власного капіталу, інвестицій, залишкового доходу. При цьому поняття «ефективність управління діяльністю підприємства» за своїм змістом, як його трактує автор статті, відповідає поняттю «ефективність організації», а не ефективність менеджменту [3].

Такі підходи до дозволяють розглядати ефективність як комплексну характеристику.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На практиці потрібні конкретні методи оцінювання ефективності, які забезпечували б зв'язок чинників розвитку, показників ефективності та управлінських рішень, що приймаються. Означена проблема не вивчалась на рівні санаторно-курортних підприємств.

Мета статті. Метою статті є розробка підходу до оцінювання ефективності організації із застосуванням економіко-математичних методів та обґрунтування шляхів її забезпечення на прикладі санаторно-курортних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Дані про аналіз чинників розвитку підприємств санаторно-курортної сфери [1] дають можливість висунути гіпотезу про наявність взаємозв'язку розміру підприємства, обсягу його конкурентних переваг та ефективності.

Названі категорії показників представлені як три ендогенні змінні: ефективність (E), обсяг конкурентних переваг (OKP), розмір (L) та, X , Y , Z – екзогенні змінні (1, 2, 3).

$$E = f(X) \quad (1)$$

$$OKP = h(Y) \quad (2)$$

$$L = g(Z) \quad (3)$$

Враховуючи те, що названі фактори є взаємопов'язаними та характеризують стан об'єктів в певний проміжок часу, зв'язок між ними представлений у вигляді моделі одночасних структурних рівнянь.

Склад змінних X , Y , Z визначено, виходячи з набору показників, що характеризують ефективність, обсяг конкурентних переваг та розмір підприємства. Визначення складу екзогенних змінних здій-

снено з урахуванням цілей дослідження – встановлення оптимального співвідношення між названими показниками для подальшого обґрунтування управлінських рішень з метою забезпечення організаційної ефективності.

База даних для побудови моделі сформована на підставі інформації про оцінювані показники по 13 курортних об'єднань України, до складу яких входять 64 санаторно-курортні підприємства.

Виходячи з наведених вище визначень організаційна ефективність в представленій моделі вимірюється комплексним показником, значення якого розраховано на підставі рейтингової оцінки досліджуваних курортних регіонів за показниками капітальних вкладень та ремонтів на 1 ліжко (*КвклР*), коефіцієнтом використання діючих ліжок (*Квл*), обсягом доходів на 1 ліжко (*Дл*), зміною ефективності використання трудових ресурсів (*ΔПП*). Результати розрахунку показника *E* представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розрахунок значення комплексного показника E-ефективності

№ п/п	Курорт	Показники				Сума балів
		<i>КвклР</i>	<i>Дл</i>	<i>ΔПП</i>	<i>Квл</i>	
1	Дніпропетровська обл.	9,0	12	26	12	59,00
2	Закарпатська обл.	12,0	9	20	10	51,00
3	Миколаїв	1,0	1	6	1	9,00
4	Одеса	2,0	2	4	2	10,00
5	Прикарпаття	10,0	11	12	11	44,00
6	Саки	13,0	13	24	13	63,00
7	Луганська, Донецька обл.	8,0	10	18	9	45,00
8	Харківська обл.	3,0	5	14	5	27,00
9	Хмельник	7,0	7	22	8	44,00
10	Київська обл.	4,0	6	16	7	33,00
11	Запорізька обл.	6	4	10	4	24,00

В результаті проведеного кореляційного аналізу встановлено, що існує статистично значимий зв'язок між комплексним показником ефективності (*E*) та комплексним показником «обсяг конкурентних переваг» (*ОКП*) (коефіцієнт кореляції $r = 0,81$, $p\text{-value} = 0,0008 < 0,05$; *Л* (міра розміру) (коефіцієнт кореляції $r = -0,72$, $p\text{-value} = 0,006 < 0,05$); показник виконання плану чистого прибутку (*ЧПпл*) (коефіцієнт кореляції $r = 0,71$, $p\text{-value} = 0,0071 < 0,05$).

Для визначення факторів, що впливають на показник «обсяг конкурентних переваг» (*ОКП*) та побудови, в подальшому, регресійної моделі, було проаналізовано кореляцію між показниками рейтингової оцінки за дев'ятьма показниками, проаналізовано у порядку зростання (найвищий рівень конкурентних переваг – 13 балів, найнижчий – 1): обсяг спеціалізації ліжок (*ОС_л*), % реабілітаційних ліжок в загальному ліжковому фонді (*Л_р*), ціна 1 ліжко-дня (*Ц*), повна собівартість 1 ліжко-дня (*С*), рентабельність основної діяльності (*Р_{од}*), капітальні вкладення та ремонти на 1 ліжко (*К_{вклР}*), тривалість історичного періоду існування курорту (*В*), наявність бренду (*Б*), наявність інших факторів привабливості (історичні, культурні цінності, розташування в обласному центрі, унікальність лікування тощо) (*ІФ*) (останні два параметри були зважені відповідно, на 0, 2,5, 5 балів – «5» – фактор присутній, 2,5; 0 – не явно виражений або відсутній). Крім

того, при визначенні загального рейтингу курорту показник «обсяг капітальних вкладень та ремонтів на 1 ліжко» скоригований з урахуванням співвідношення ціни та обсягу капітальних вкладень та ремонтів на 1 ліжко (від -9 до 9; найсприятливіше співвідношення рейтингів названих показників оцінюється максимальним балом – 9 – при високому рейтингу за обсягом *КвклР* та низькому рівні ціни). До моделі *ОКП* були включені показники, між якими відсутній статистично значимий кореляційний зв'язок – *Ц*, *Л_р*, *КвклР*, *Б*, *В*.

В результаті кореляційного аналізу встановлено статистично значимий зв'язок між комплексним показником *ОКП* та комплексним показником ефективності (*E*) (коефіцієнт кореляції $r = 0,81$, $p\text{-value} = 0,0008 < 0,05$), чистим прибутком на 1 грн. доходів (*ЧПθ*) (коефіцієнт кореляції $r = 0,72$, $p\text{-value} = 0,005 < 0,05$).

Розмір курорту оцінено на підставі інформації про кількість діючих ліжок (*Л*), що використовуються для розміщення відпочиваючих (без урахування зданих в оренду, виведених з експлуатації внаслідок зупиночного ремонту, консервації і т.п.). Встановлено статистично значимий зв'язок між кількістю ліжок (*Л*) та ефективністю (*E*) (коефіцієнт кореляції $r = -0,72$, $p\text{-value} = 0,006 < 0,05$), обсягом спеціалізації курорту (*ОС*) (коефіцієнт кореляції $r = 0,72$, $p\text{-value} = 0,005 < 0,05$).

В таблиці 2 наведено основні характеристики ендогенних та екзогенних змінних, включених до моделі.

Таблиця 2

Характеристика ендогенних та екзогенних змінних моделі

Змінні	Значення				
	Середнє	Мінімальне	Максимальне	Стандартне відхилення	
Ендогенні	<i>E</i>	35	9	63	17,93
	<i>ОКП</i>	27	8	39	7,86
	<i>Л</i>	1702,6	371	3861	815,6
Екзогенні	<i>ЧПθ</i>	0,03	0,00	0,07	0,02
	<i>ЧПпл</i>	113,6	0,0	207,9	66,1
	<i>ОС</i>	4,7	1	9	2,46

Таким чином, функції ендогенних змінних (1)-(3) можуть бути представлені у вигляді:

$$E = f_1(ОКП; Л; ЧПпл), \tag{4}$$

$$ОКП = f_2(E; ЧПθ), \tag{5}$$

$$Л = f_3(E; ОС), \tag{6}$$

а модель взаємозв'язку – у вигляді наступної системи одночасних рівнянь у структурному вигляді (7):

$$\begin{cases} E = \alpha_0 + \alpha_1 ОКП_t + \alpha_2 Л_t + \beta_3 ЧП\theta_{t-1} + U_1; \\ ОКП_t = \beta_0 + \beta_1 E_t + \beta_2 ЧП\theta_{t-1} + U_2; \\ Л_t = \gamma_0 + \gamma_1 E_t + \gamma_2 ОС_{t-1} + U_3 \end{cases} \tag{7}$$

Як було зазначено, вивчення характеру зв'язку між показниками *E*, *ОКП*, *Л* необхідне для обґрунтування управлінських рішень з метою забезпечення організаційної ефективності. З цієї точки зору визнаним методом, що застосовується для розробки нормативної бази, є регресійний аналіз.

Побудову системи одночасних регресійних рівнянь, що характеризують стохастичний зв'язок між описаними явищами, процесами (які відбуваються в дійсності одночасно), оцінку їхніх параметрів здійснено із застосуванням методу найменших квадратів.

В результаті остаточно оцінену систему (7) записано у вигляді:

$$\begin{cases} E_t = 32,82 + 1,125OKP_t - 0,0186L_t - 0,02ЧПл_t; \\ OKP_t = 16,62712 + 0,149831E_t + 213,5771ЧПд_t; \\ L_t = 2821,787 - 35,4766E_t + 26,10825OC_t \end{cases} \quad (8)$$

Значення коефіцієнтів детермінації $R^2_E = 0,7882$, $R^2_{OKP} = 0,99$, $R^2_L = 0,90$ свідчать про те, що зв'язок між змінними в побудованій моделі тисний. На підставі значень F-критерія Фішера та t-критерія Ст'юдента зроблено висновок, що побудовані регресійні моделі відповідають реальній дійсності (значимість $F < 0,05$ з рівнем довіри 95%), отримані оцінки параметрів рівнянь регресії методом 2МНК також є достовірними ($p < 0,05$).

Розраховано коефіцієнти еластичності з метою характеристики впливу окремих факторів у представлений моделі:

$$E_{x_n} = \frac{a_n \bar{x}_n}{y}, \quad (9)$$

де n визначається кількістю параметрів моделі;
 a_n – значення n -го параметру моделі;
 \bar{x}_n – середнє значення n -го параметру моделі;
 y – середнє значення залежної змінної моделі.

В таблиці 3 наведено результати розрахунку коефіцієнтів параметрів моделі та коефіцієнтів еластичності.

Таблиця 3
Результати оцінки параметрів системи рівнянь методом найменших квадратів

Рівняння	Коефіцієнти регресії	Коефіцієнти еластичності
$E_t =$		
α_0	32,82	
$+ \alpha_1 OKP_t$	1,125	0,86
$+ \alpha_2 L_t$	-0,0186	-0,90
$+ \alpha_3 ЧПл_t$	-0,02	0,03
$OKP_t =$		
β_0	16,62712	
$+ \beta_1 E_t$	0,149831	0,19
$+ \beta_2 ЧПд_t$	213,10825	0,24
$L_t =$		
γ_0	2821,787	
$+ \gamma_1 E_t$	-35,4766	-0,73
$+ \gamma_2 OC_t$	261,0825	0,72

Розраховані коефіцієнти еластичності дозволяють оцінити кількісний вплив змінних. Відповідно до отриманих коефіцієнтів еластичності, при зміні значення комплексного показника «обсяг конкурентних переваг» на 1% рівень ефективності, визначений також як комплексний показник, зміниться на 0,86%, що достатньо сильний вплив цього параметру на результативний показник; найвпливовіший фактор на ефективність – кількість ліжок, при зміні якого на 1% ефективність змінюється на 0,9%, причому в протилежному напрямку; точність виконання плану чистого прибутку також впливає на рівень ефективності: при зміні цього показника на 1% результативний показник змінюється на 0,03%, також в протилежному напрямку. Це свідчить про те, що, як невиконання, так і перевиконання планів негативно впливає на стійкість підприємства, а, отже, його ефективність, яку ми оцінювали за показниками доходу, капітальних вкладень та ремонтів на 1 ліжку, коефіцієнту використання ліжок та зміні продуктивності праці. Отриманим результатом обґрунтовується необхідність вдосконалення

функцій планування та прогнозування на санаторно-курортних підприємствах.

Використовуючи оцінені коефіцієнти (таблиця 3) та середні значення екзогенних змінних, функції ефективності та ліжок оцінено наступним чином:

$$E = 30,5486 + 1,225OKP - 0,0186L \quad (10)$$

$$E = 63,6236 - 0,0186L \quad (11)$$

$$L = 2944,23 - 35,4766E \quad (12)$$

Шляхом розв'язання рівнянь (11) та (12) знайдено обсяг ліжок та відповідний йому рівень ефективності (E^* , L^*), якому відповідає точка рівноваги $P(26,04; 2020)$; відповідно до даних вибірки, жодним курортом не досягнуто рівноважного стану, який забезпечував би стійкий розвиток. Представлені на рис. 1 графіки відбивають залежність функції ефективності та функції розміру.

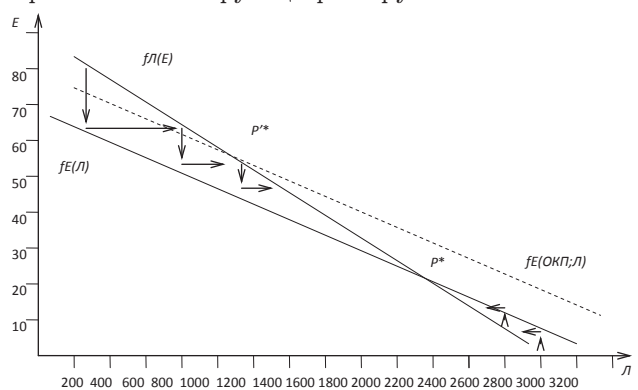

Рис. 1 Залежність між функціями ефективності, розміру санаторно-курортних підприємств та обсягу конкурентних переваг

З графіку видно, як, починаючи від значення ефективності 63, що дорівнює максимальному значенню комплексного показника ефективності у вибірці, досягається точка рівноваги P^* ; аналогічно простежується шлях до точки рівноваги по осі абсцис, починаючи від максимального значення кількості ліжок.

Графіком проілюстровано наявність стійкої тенденції до скорочення розмірів, що супроводжується зростанням ефективності та є проявом гнучкості.

Зміни в обсягах конкурентних переваг також впливають на функцію ефективності. Набуття більшого обсягу конкурентних переваг зміщує криву функції ефективності вгору праворуч, в результаті встановлюється нова точка рівноваги P^* (рис. 1), яка представляє вищий рівень ефективності та менший розмір санаторно-курортного підприємства. Звідси можна зробити висновок, що перспективи подальшого розвитку досліджених курортів пов'язані не лише із скороченням розмірів, а й вдосконаленням конкурентної стратегії. Графік функції $fE(OKP; L)$ зображено на рис. 1 пунктирною лінією.

Також можна зробити й інший, не менш важливий висновок: у довгостроковій перспективі зменшення обсягів бізнесу (розмірів санаторно-курортних закладів) має обов'язково супроводжуватися гнучкою, чітко визначеною маркетинговою політикою, яка сприятиме покращенню конкурентного становища, збільшенню обсягів конкурентних переваг, що забезпечить покращення показників виконання планів прибутків, тобто ефективно досягнення тактичних цілей підприємства. Для групи досліджених курортів це може бути вдосконалення цінової політики, управління капітальними вкладеннями, розширення реабілітаційних ліжок,

набуття додаткових конкурентних переваг (при відсутності об'єктивно обумовлених географічним розташуванням, кліматом), або посилення існуючих. Очевидною є необхідність вдосконалення інших складових комплексу маркетингу.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що підвищення ефективності діяльності, та, тим самим, забезпечення довгострокового розвитку санаторно-курортних підприємств можливе шляхом підвищення конку-

рентоздатності продукції; збільшення обсягів збуту; освоєння нових ринків; стимулювання продажів; підтримки та розвитку матеріально-технічного, технологічного та кадрового потенціалу.

Однією з ключових задач в процесі управління підприємствами, орієнтованого на досягнення організаційної ефективності, є визначення оптимального розміру (обсягу) бізнесу, який дозволить підвищувати ефективність діяльності та бути конкурентоздатним.

Список літератури:

1. Балабанова О. І. Систематизація чинників соціально-економічного та організаційного розвитку санаторно-курортних підприємств в Україні / О. І. Балабанова // Економіка і регіон: Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2012. – № 4(35). – С. 68-73.
2. Давнис В. В. Компьютерный практикум по эконометрическому моделированию / В. В. Давнис, В. И. Тертыякова. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2003. – 63 с.
3. Дудукало Г. О. Анализ методов оценивания эффективности предприятия / Г. О. Дудукало // Эффективная экономика. – 2012. – № 3.
4. Управленческий учет / [Аткинсон Энтони А., Банкер Раджив Д., Каплан Роберт С., Янг Марк С.]. – [3-е изд.]; пер. с англ. А. Д. Рахубовского, Д. А. Рахубовской. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 878 с.
5. Brandon Charles H. Management accounting: strategy and control / Charles H. Brandon, Ralph E. Drtina. – New York: The McGraw-Hill Companies, Inc, 1997. – 906 p.

Токаренко Е.И., Швачко В.А.

Бердянский государственный педагогический университет

ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ И ОБЕСПЕЧЕНИЮ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НА ПРИМЕРЕ САНАТОРНО-КУРОРТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

Исследованы подходы к оцениванию и обеспечению эффективности организаций. Разработан подход к оцениванию эффективности организаций на основе гипотезы о наличии взаимосвязи размера предприятия, объема его конкурентных преимуществ и эффективности. На примере санаторно-курортных предприятий доказано наличие устойчивой тенденции к сокращению размеров бизнеса, сопровождаемой ростом эффективности и являющейся проявлением гибкости организаций данной сферы. Одной из ключевых задач в процессе управления, ориентированного на достижение организационной эффективности, является определение оптимального объема бизнеса, который позволит повысить эффективность деятельности и быть конкурентоспособным.

Ключевые слова: организационная эффективность, объем бизнеса, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, санаторно-курортные предприятия.

Tokarenko E.I., Shvachko V.A.

Berdyansk State Pedagogical University

APPROACHES TO EVALUATION AND ENSURING EFFECTIVENESS OF ORGANIZATIONS ON THE EXAMPLE OF SPA COMPANIES

Summary

Approaches to evaluation and ensuring effectiveness of organizations are investigated. An approach to the evaluation of the effectiveness of the organizations on the basis of the hypothesis about relationship between size of enterprises, the volume of its competitive advantages and efficiency has been developed. On the example of spa companies the presence of a tendency to reduce the size of the business, followed by increasing the efficiency and flexibility which is demonstration of the organizations flexibility has been proved. One of the key tasks in the process of managing for the achievement of organizational effectiveness, is to determine the optimal volume of business that will increase efficiency and provide competitiveness.

Keywords: organization efficiency, volume of business, competitiveness, competitive advantages, spa companies.